

ДОМАНСЬКА О. А.

## МЕТАФІЗИКА МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА ЯК ОСНОВА ТВОРЧОГО ІМПУЛЬСУ ЛЮДИНИ (У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ)

У соціогуманітарному аналізі найбільш поширеним є підхід лінійного кількісного накопичування. Він ґрунтується на традиційно усталених чи навіть за законами формальної логіки «дедуюваних» елементах пласкої системи будь-якого типу, нагромадження яких не породжує об'ємного бачення досліджуваного феномена. Склався навіть певний тип визначень «лінійне кількісне накопичування», які відтворюють і повторюють свою структуру у різних текстах<sup>1</sup>. Суттєвим недоліком такого пізнавального підходу є те, що лещата попереднього типу – причинно-наслідкового зв'язку – утримують у межах змертвілої пласкої схеми будь-які спроби розуму та активної ціннісної речовини, яка міститься у смислових одиницях (мемах), реалізувати себе у побудові реальності. Іншими словами, підхід кількісного накопичування в описі реальності є одномірним, збідненим і неефективним. Зміна його є актуальною для української культурології.

Мета статті – застосувати філософський доробок М. Гайдеггера, одного з творців «нової онтології», для визначення нових підходів у вирішенні проблеми креативного розуміння творчої природи людської діяльності, зокрема у контексті розбудови українського культурно-мистецького середовища.

Будь-яка пізнавальна позиція тоді є захищеною, коли в її основі лежить певне цілісне уявлення про реальність, хай воно і не є достатньо усвідомленим. У пласкій онто-гносеологічній моделі, про яку вже йшлося, ідея культурного простору ніби

---

<sup>1</sup> Наприклад, порівняємо елементи національного культурного простору у визначеннях, які містяться у двох документах. І: 2.3. «Структура й елементи національного культурного простору» (далі – НКП). НКП можна представити як систему, складовими елементами якої є: творці культурно-мистецьких цінностей – професійні митці й аматори, мистецькі (креативні) колективи, літератори та діячі різноманітних галузей культури (усіх їх можна коротко назвати контент-провайдером НКП); виробники (тиражувальники) культурно-мистецьких товарів і послуг – заклади культури і мистецькі колективи, видавництва, кіностудії, студії звукозапису тощо; канали та мережі культурної комунікації – засоби масової інформації (преса, телерадіоорганізації, інтернет-видання), а також мережі театральньо-видовищних та концертних майданчиків, бібліотек, книгарень, галерей та виставкових залів, кінотеатрів, музичних крамниць тощо; споживачі культурного продукту, індивідуальні та колективні; органи та системи регулювання культурної діяльності й мовних практик – органи державної влади та місцевого самоврядування, національні й міжнародні структури регулювання медіапростору та ринку культурних товарів і послуг, структури громадянського суспільства – творчі спілки, галузеві асоціації тощо (Трансформації культурної сфери та шляхів реалізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної України [Електронний ресурс] // Експериментальна веб-сторінка науковців Центру українських культурних досліджень. Відділ 2 : Культура, національний культурний простір, та суспільна консолідація в сучасній Україні. – Режим доступу: [www.culturalstudies.in.ua/zv\\_2009-10.2.phn](http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10.2.phn) – Дата доступу: 10.05.2015).

II. Коаліційна Угода, у якій відзначено підрозділ 2.3. «Культурний простір, інформаційна політика та національна пам'ять». У пункті 2.3.3 пропонується прийняти спеціальний закон, яким буде підтримано творення і поширення українського культурного продукту – музики, кіно, книг, теле- і радіопрограм (Коаліційна угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2014/11/the\\_coalition\\_agreement\\_1.pdf](http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2014/11/the_coalition_agreement_1.pdf) – Дата доступу: 10.06.2015).

«висить у повітрі». Нічого не згадується про загальну світоглядну модель, з якої починається чи «впливає» певне визначення або твердження. Зрозуміло, що діють певні правила жанру. Це особливо стосується законодавчого чи юридичного поля соціальної діяльності. Оскільки реальність є «механізмом подвійної дії», усі приховані підстави для певних тверджень, узяті за основу спочатку, можуть не тільки бути щоразу різними, щоразу все більше виявляти свою суперечливість і, зрештою, руйнувати логіку і підстави самої діяльності. У цьому випадку маємо звернутись до наслідку, який впливає з узятого за основу філософського онто-гносеологічного принципу: навіть якщо світ і може бути розглянутий як сукупність чи структура, утворена з певних елементів, його утворення взагалі мало відбутися з «нічого», якщо не заперечувати одразу свою логіку, що все має причину, а світ – ні. Отже, виявимо, які наслідки визнання цього твердження щодо предмета нашого розгляду.

Світ, створений з «нічого», відкриває безліч можливостей. Тому в такому світі можливе все. Це міркування, власне, і надихає митців на творчість. Мистецький простір за своєю природою ґрунтується на принципі творення з нічого. Така трансцендентна символічна ізоморфність має бути визначена як основа формування не тільки національного арт-простору, а й як загально філософська основа людського діяльнісного принципу творення і поширення культури. Механізм творення людиною буття з «нічого» був, певною мірою, загальним для людського існування, відтворений і актуалізований у філософських працях М. Гайдеггера. Розкриємо сутність цієї концепції як принципової з методологічної позиції, спираючись на праці філософа «Що таке філософія?» і «Що таке метафізика?». Необхідно враховувати, що всі складові пропонованого аналізу розглядатимемо з погляду використання їх у методології розуміння феномена національної культури. Усвідомлюючи, що надалі виявлені прямі паралелі з українською ментальністю і філософічністю в моделі національної культурницької ізоморфності можуть видатися надто прямими, пропонуємо сприймати їх як необхідний, хоч і вразливий крок у запропонованому методологічному пошуку. Отже, у праці «Що таке філософія?» М. Гайдеггер стверджує, що філософія має торкатись нашої сутності і, водночас, вона являє собою дещо раціональне, вона є справжньою володаркою розуму, філософія є справою розуму<sup>1</sup>. Філософ не дає вичерпного визначення розуму, а відштовхується від цього твердження, щоб сказати: філософія здатна зачіпати людей, але не може бути зведеною до вираження емоцій і почуттів, а також бути чимось суто ірраціональним. Далі мислитель з'ясовує більш фундаментальний і тому онтологізуючий факт: яка національність у філософії? Вона за походженням є грецькою (давньогрецькою), а більш широко – європейською. Тобто, філософія говорить грецькою, а не українською. Оскільки Україна (як, скажімо, і Німеччина) не була частиною цього культурного простору, то говорити про автоматичне «перенесення» грецької філософічності на сучасну ситуацію не можна. Але можна говорити, що для філософії поки що потрібні три речі: по-перше, певна налаштованість розуму; по-друге, назвемо це так, – «душевна потреба»; по-третє, – мова, але не будь-яка. Цього разу йдеться про давньогрецьку. І ця обставина є принциповою. Для української культурної ситуації жоден із трьох чинників не притаманний. У нас філософія (якої поки що мислитель не концептуалізував) не є потребою душі, вона не зумовлена властивостями ментальності; мова не сприяла її народженню. Характерно, що М. Гайдеггер не порівнює давньогрецьку з німецькою. Він посилається на давньогрецькі слова й аналізує їх категоріальний зміст. Але далі визначає єдність давньогрецької традиції

<sup>1</sup> Что это такое – философия? [Электронный ресурс] / М. Хайдеггер // Вопросы философии. – 1993. – № 8. – С. 113–123. – Режим доступа: <http://ec-dejavu.ru/p/Philosophy.html> – Дата доступа: 10.06.2015.

філософування і європейського культурно-філософського поступу. Ми тільки намагаємось стати частиною європейського дому, тому де-факто визнаємо нашу окремішність від європейського шляху розвитку. Отже, і наш культурний простір буде насправді іншим, скільки б ми не проголошували його єдність з європейським. Це твердження не означає, що Україна радикально відмінна від Європи. Та саме її самотність, яка для кожного етносу на певній території формує не тільки структуру культурного простору як «горизонтальний зріз» цієї ізоморфної реальності, а і його історичний, тобто трансформаційно-об'ємний зріз, і слід з'ясувати.

Так, філософ переконаний, що філософія у новоєвропейську епоху свого панування стала спрямовуватися і керуватися християнськими уявленнями. Християнські уявлення мають значення для прояву такого чинника моделювання світу, як наука. Саме її мислитель вважає чинником цілісності Європи. Філософія (європейська) завжди випереджає науку, продумує її шляхи і створює атмосферу, фактично, простір її існування. Можна стверджувати, що ні самостійного народження радикальної монотеїстичної релігії, ні наукового поступу, у якому «сублімуються» ціннісні енергії етносу в його історичному зрізі, Україна не демонструє. У цьому переконує драматична і двоїста історія переходу від язичницьких вірувань до християнського віросповідання, який і досі триває, ніби Україна, як у пастці, перебуває між східною і західною гілками християнства. Не варто коментувати національного наукового поступу, похідного від цього. Потрібно зрозуміти: двоїстість і недоконаність світогляду, певна ущербність, недосконалість основних типів національної культурної діяльності, які випливають із цього, мають своїм джерелом навіть не світогляд – він ізоморфний самій моделі національної реальності. Справа в тих онтологічних чинниках, які від початку і до теперішнього часу утворюють українську реальність як її онто-символічний образ. Якщо до цього ми намагалися його зрозуміти, використовуючи недосконалі, непристосовані для цього засоби, то сама реальність у нашому сприйнятті відтворювалась у двомірній площині як конструкція, безвихідно пласка і самозациклена на своїх вадах. Отже, наука, як похідна від релігії, на думку мислителя, не була для України чинником приєднання, точніше – руху в європейській філософсько-релігійній традиції. У цьому вона теж виявляється окремішнім простором.

Далі філософ торкається сутнісної, серцевинної для розуміння філософії теми: як виникає філософія у греків, з чим вона пов'язана? Щоб не повторювати суто філософські аспекти обговорюваної теми, узагальнимо основні ідеї мислителя. На його думку, і дотепер спосіб запитання, притаманний філософії, є грецьким. Він полягає у постановці запитання – що є це? Відповідь утворюється шляхом надання речі, про яку запитують, власного імені. Однак, коли йдеться про здатність людини просто надавати імена речам, вона є насправді загальнолюдською (цю властивість дав людині Господь, або еволюція). Щодо філософії, ідеться про запитувальність стосовно загальних понять: Що таке прекрасне? Що таке пізнання? Що таке природа? Що таке рух?.. Говорячи, що таку форму грецької «запитувальності» про «щойність» розвинули Аристотель, Платон, Кант та інші, М. Гайдеггер не випадково не називає українських філософів. І справа тут не у приниженні української ментальності. У багатьох етносів і націй філософія не є сильною стороною. Те ж саме можна сьогодні стверджувати, мабуть, стосовно самих греків. Проблема полягає в іншому. М. Гайдеггер порушує її і вирішує у такому твердженні: саме запитання, на його думку, і є шлях. Однак у нас немає гарантії, що ми спроможні одразу правильно рухатись цим шляхом. Це М. Гайдеггер говорить про європейську традицію філософії.

Ми не стаємо на цей шлях і тому не можемо заблукати на ньому: ми – поза ним. Чому? На це запитання сьогодні в національному культурному просторі намагаються відповісти непристосованою мовою ті його «спори»-нейромодулятори суспільства, які,

можливо, найбільш близькі у своєму русі до європейського шляху постановки питання про «щойність». Вони творять це питання, у прямому сенсі слова, з того «нічого», про яке йтиметься далі. Але твердження, яке має важливий методологічний характер, хоч воно перефразоване, інваріантно є рефреном цього тексту загалом: ідеться про національний варіант творення культурного простору, власне самого феномена культури з «нічого». Отже, йдеться про національний тип «нічого», з якого відбувається творення. Адже все решта («дещо», «щось») – це вже певна якісна «щойність» – не влаштовує національний простір і феномен культури. Оскільки як запозиченість вона є вторинною й отруйною для самого національного феномена культури. Незважаючи на багатовікову звичку бути другорядними споживачами творців продукту з власного «нічого», Україна, нарешті, ніби намагається усвідомити, що час вторинності минув. Усі його прояви в національному культурному просторі самі вже мають характер учорашній, ретроградний, вмираючий, неприйнятний для її нових сил і діячів.

Однак і тут є своя небезпека: згідно з потужними тенденціями культурного поступу, вливання і входження у широкий мейнстрим світового культурного потоку може «денаціоналізувати» нестійкі і слабкі паростки національного митецького, творчого авангарду. Адже глобалізація – це, по-перше, річ об'єктивна; по-друге, сьогодні зовсім немає впевненості, що світові тенденції глобалізації у світі культури, у зв'язку з тенденцією до виродження, девальвації, втрати цінностей як таких (можливо, як етап вироблення нових цінностей глобальним людством), не стануть радикальною руйнівною тенденцією для національного культурного простору, який тільки стає на свій самостійний шлях.

Якщо повернутись до гайдеггерівського тексту, то в подальшому аналізі слід наголосити: починаючи з першого кроку міркувань філософа, ішлося про певну міру почуттєвості, якою супроводжувався весь процес філософування як стимулюючий елемент. Навіть повертаючись до смислу складного слова філо-софія, М. Гайдеггер зосереджує увагу на «вузлі» смислів, які подамо у стислій інтерпретації. Філософія, як любов до мудрості, виникає від здивування, що у бутті відбулось незрозуміле і повторюване диво – сутність зібрана у бутті й у просвіті буття можна побачити, що вона там наявна. А здивування виникає, бо цього насправді не може бути. Але воно є! Цього не можна пояснити і, водночас, не можна заперечувати, якщо вже доведено наявність суцього як факт свідомості, отже, того ж таки буття. Ця досить вільна інтерпретація певного фрагменту роботи може бути прийнятною тільки за одного міркування: вона не має на меті прояснити чи надати М. Гайдеггеру доступності чи глибини в авторський інтерпретації. Справа в іншому. Повертаючись до заявленої теми, наголосимо, що йдеться про суперечливу і водночас обнадійливу тенденцію, точніше, про той неспростовний факт, що, незважаючи на відсутність і, скоріш за все, природну неналежність української історичної «культурної ментальності і духовності» (назвемо цей стан філософічністю) до європейської духовної традиції, саме у цьому й полягає перспектива і потенціал його, тобто простору, для самої України і для Європи, включно із глобалізованим світом. Справа в тому, що онто-гносеологічний принцип (тобто факт пізнання реальності змінює і створює реальність), притаманний самій реальності і наповнений смислами самої реальності, відбувається шляхом «переформатизації» тих її структурних елементів, які до цього, у межах встановленої конфігурації попередньої структури, до нього не належали. Тобто, не були вписані ні в модель пізнання, ні в структуру реальності.

Здатність породжувати нові креативні смислові форми, які містять чинники ціннісної дії, відіграють для України роль рушія структур її культурного простору як відповідного новій моделі загальноєвропейської культурнопросторової конфігурації. Недарма М. Гайдеггер у своїх працях про сутність філософії називав серед основних понять у мові й категоріальному апараті грецьких філософів, такі: у Платона – поняття

ідеї, а в Аристотеля – енергії. Ідея й енергія у поєднанні – це дух, який, згідно з Біблією, віє там, де хоче. У його віданні перебуває вся Земля як територія культурного простору. До неї належить і Україна, власне, як і всі інші сегменти національних територій.

У зв'язку із зазначеним, доречною видається відповідь М. Гайдеггера на запитання: що таке філософія? Філософія як наука, за М. Гайдеггером, з'ясовує й осмислює, сприймає й усвідомлює твердження, що людина науки (епістемі) і, до того ж, філософської епістемі (якщо дозволити собі такі вільні поєднання як виняток для переконливості викладу) є людиною, яка «здатна», «спроможна», тобто яка в змозі охопити й утримувати в духовному, внутрішньому погляді перші засновки і причини, які становлять буття суцього. М. Гайдеггер розкриває секрет того, що є філософія у словах. Філософія являє собою певну здатність, або компетентність (рос. – «состоятельность»), яка дає змогу охопити суще поглядом і утримувати у ньому це суще і, до того ж, розсудити, чим воно є, оскільки воно є суще.

Фактично, тепер уже не з огляду на вторинність українського національного шляху, а з огляду на неухильність і обов'язковість для становлення чи то людини, чи то нації проходження певних закономірних фаз у розвитку, можемо прочитати у фактах сьогодення «потрапляння», нарешті, українського етносу в тенденцію до зближення його з європейською традицією. М. Гайдеггер, перебуваючи у цій традиції, говорить, що до нашої розмови з філософами (тепер уже йдеться про українську мову філософування) має звертатися буття суцього. Ми самі за допомогою мислення маємо піти назустріч тому, на шляху до чого перебуває філософія. Наша мова (і мовлення) має відповідати тому «поклику буття», який «звертається» до філософів. Коли така відповідність (буттю суцього) нам вдається, то ми, у справжньому сенсі, відповідаємо на запитання, що таке філософія. У нашому випадку, – це те, що має трансформуватись у філософію як феномен відповідний (ізоморфний) голосу буття. На цьому шляху відповідності поклику буття, якщо справді правильним є попереднє зауваження про незмінність і неухильність шляху «стопами» європейських цінностей, оскільки ми себе такими вважаємо і оскільки це взагалі логізований загальнолюдський шлях філософського (культурного) поступу, дуже важливим є процес становлення самоідентичності як одноосібної символічної відповідності своїй національній культурі. А вона (культура) – це унікальна цілісність загальнолюдських структур ментальності (культурних універсалій) і своєрідних ознак або елементів національної культури і ментальності.

Такими елементами, які можна вважати належними до креативних ціннісних ознак національної ментальності (за відсутності іншого синтезованого концепту цього феномена-стану, необхідно зупинитись на ньому), є трансформовані й осучаснені структури свідомості (на кшталт кантівського апріоризму). У цьому сенсі, для національного (але не тотожного масовому) типу сприйняття характерні ознаки романтизації (у дусі двох світів Г. Сковороди) дійсності, магічного, тобто не рефлексивного відображення світу, елементів чи навіть певних шарів синкретичного мислення. Саме ці ціннісно-символічні структури свідомості, притаманні переважно творчій, художньо чутливій частині українського суспільства, є каналом більш збагаченого, потужного і прямого проникнення архетипової символіки у свідомість і формування оригінального типу й конфігурації культурних універсалій, а також нового типу мистецької символічної образності, відображеної у продуктах творчої діяльності. У нинішньому культурному просторі України, у його унікальній національній символіко-архетиповій формі відбивається складний онто-гносеологічний рух ціннісно-символічних структур національної ментальності, який опосередковано відбивається, зокрема, у творах живопису сучасних українських митців<sup>1</sup>, визнаних західним, європейським художнім типом сприйняття дійсності.

---

<sup>1</sup> «<...> Фахівці констатують, що вже зараз трансформація мистецьких творів у новий клас інвестиційних активів стає помітною тенденцією на фінансових ринках, а наше сучасне мистецтво вже сьогодні

## ЛІТЕРАТУРА

1. Арт-бізнес в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) 11 квітня 2012 [Електронний ресурс] // Міністерство культури України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/287197;jsessionid=2014F1535F46369562CF9FFF6A74CAA0> – Дата доступу: 10.02.2015.
2. Гайдеггер М. Що таке метафізика? [Електронний ресурс] / Мартін Гайдеггер. – Режим доступу: [http://pidruchniki.com/1594102437672/filosofiya/martin\\_gaydegger\\_1889-1976](http://pidruchniki.com/1594102437672/filosofiya/martin_gaydegger_1889-1976) – Дата доступу: 10.02.2015.
3. Коаліційна угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2014/11/the\\_coalition\\_agreement\\_1.pdf](http://solydarnist.org/wp-content/uploads/2014/11/the_coalition_agreement_1.pdf) – Дата доступу: 10.02.2015.
4. Трансформації культурної сфери та шляхів реалізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної України [Електронний ресурс] // Експериментальна веб-сторінка науковців Центру українських культурних досліджень. Відділ 2 : Культура, національний культурний простір, та суспільна консолідація в сучасній Україні. – Режим доступу: [www.culturalstudies.in.ua/zv\\_2009-10.2.php](http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10.2.php) – Дата доступу: 10.05.2015.
5. Хайдеггер М. Что это такое – философия? [Електронний ресурс] / М. Хайдеггер // Вопросы философии. – 1993. – № 8. – С. 113–123. – Режим доступу: <http://e-dejavu.ru/p/Philosophy.html> – Дата доступу: 10.02.2015.

**Доманська О. А. Метафізика Мартіна Гайдеггера як основа творчого імпульсу людини (в контексті розбудови українського культурного простору).** На основі аналізу праць М. Гайдеггера розкрито особливості формування української ментальності, шлях української культури до традицій європейського філософування. Розглянуто креативні елементи національної ментальності – романтизація дійсності, магічне, тобто не рефлексивне відображення світу, елементи синкретичного мислення.

**Ключові слова:** метафізика, національний мистецький простір, онто-гносеологічний принцип, ізоморфність, християнська релігія, мова.

**Доманская Е. А. Метафизика Мартина Хайдеггера как основа творческого импульса человека (в контексте развития украинского культурного пространства).** На основе анализа работ М. Хайдеггера раскрыты особенности формирования украинской ментальности, путь украинской культуры к традициям европейского философствования. Рассмотрены креативные элементы национальной ментальности – романтизация действительности, магическое, то есть не рефлексивное отражения мира, элементы синкретического мышления.

**Ключевые слова:** метафизика, национальное художественное пространство, онто-гносеологический принцип, изоморфность, христианская религия, язык.

**Domanska O. A. Metaphysics of Martin Heidegger as the Basis of Human Creative Impulse (in the Context of the Development of Ukrainian Cultural Space).** Based on analysis by Heidegger, the article reveals the peculiarities of formation of the Ukrainian mentality, the way the Ukrainian culture differs from the traditions of European philosophies. It considers the creative elements of national mentality – the romantization of reality, magical – that is, not reflective – view of the world, the elements of syncretic thinking.

**Keywords:** metaphysics, national art space, onto-epistemological principle, isomorphism, Christian religion, language.

---

затребуване. У цьому переконує успіх наших митців на міжнародних аукціонах і виставках» (Арт-бізнес в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) 11 квітня 2012 [Електронний ресурс] // Міністерство культури України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/287197;jsessionid=2014F1535F46369562CF9FFF6A74CAA0> – Дата доступу: 10.02.2015).